

МЕЖДУНАРОДНО-ПРАВЕН СТАТУТ НА СВЕТИЯ ПРЕСТОЛ И НЯКОИ СВОБОДНИ ГРАДОВЕ

Зорница Димитрова

Международното публично право е отрасъл на правото, “който урежда отношенията между държавите и останалите субекти на международното право”¹. Международното публично право става много значимо и използваемо особено през 20-ти век, поради нарастващите международни търговски отношения, военни конфликти, проблеми с околната среда, засиления интерес към международните човешки права и техните нарушения, бума на глобалните комуникации, и редица други процеси, изискващи активни взаимоотношения между редица държави².

Според член 38 от Статута на Международния съд, съществуват три основни източника на международното публично право. Те са международните договори, обичай и основни всепризнати принципи на правото³. Международните договори се отнасят до задължения, ясно изразени от съответните държави и доброволно приети от тях. Така наречените обичаи се отнасят до увърдени и прилагани методи от държавите, които имат правни последствия. Решения на международните трибунали, разработки на юристи и т.н., често се възприемат като достатъчни източници, по смисъла на международното публично право⁴.

Основните класически субекти на международното публично право са държавите, международните организации, автономни територии, наподобяващи държавни структури и територии, администрирани от ООН. Освен класическите, съществуват и т.нар. особени субекти на международното публично право, а именно национални освободителни движения, физически лица, носещи отговорност пред международната общност, и Sui generis (особени) образувания⁵.

¹ http://bg.wikipedia.org/wiki/Международно_публично_право

² http://en.wikipedia.org/wiki/Public_international_law

³ http://bg.wikipedia.org/wiki/Международно_публично_право

⁴ http://en.wikipedia.org/wiki/Public_international_law

⁵ http://bg.wikipedia.org/wiki/Международно_публично_право

Често Светият престол се замества неправилно с Ватикана, която представлява само част от основния комплекс здания. Тя е един от многото гореизброени особени субекти на международното публично право. Светият престол притежава множество черти, които го доближават до характерните такива за държавите. Той има свое население, което наброява около хиляда души, официалният език е италианския, но често латинският бива назоваван като такъв, основно в документите по въпросите за култа. Въпреки, че валутата се разграничава от италианската, тя се обменя 1:1 с нея. Светият престол разполага със собствена армия, а също така с полиция и жандармерия, издава вестник и излъчва свои радиопредавания. Поддържа дипломатически отношения с над 100 държави, а също така е и постоянен наблюдател в ООН, МОТ и ЮНЕСКО⁶.

Освен Светият престол, като субекти на международното публично право се посочват и така наречените свободни градове. Примери за това за Краков, Гданск, Триест. Техни основни характеристики са собствена територия, население, известна независимост, а също и други белези характерни за суверенните държави. Тяхната международна правосубектност е вторична, тъй като е производна на договорите, на които са основани и съществуват като такива⁷.

Светият престол се намира в южната част на Европа, разположен на хълма наричан Ватикана в западната част на град Рим, столицата на Италия, която всъщност е и единствената гранична държава. Площа на градът-държава е 0.44 кв.км, като общата дължина на границата е едва 3.2 км, която основно съвпада с отбранителните стени на града. Официалният вход към Ватикана е площада “Св. Петър”, където границата е отбелязана с вградени в настилката бели камъни. В близост до площада, в югозападната част на Ватикана се намира и считаната за най-голяма католическа църква в света, базиликата “Свети Петър”. На малката площ на градът-държава се намират още Ватиканския музей, някои административни и религиозни сгради, и Ватиканските градини⁸.

Историята на Светия престол може да се раздели на три основни части: ранна история, папска държава, и история след подписването на Латеранския договор.

⁶ http://www.bg-pravo.com/2009/12/16_08.html

⁷ http://www.bg-pravo.com/2009/12/16_08.html

⁸ <http://bg.wikipedia.org/wiki/Ватикан>

В древността на територията на съвременния Ватикан са се намирили пустеещи блатни земи. Тогава те се намирили в покрайнините на Рим, разположен на отсрещния бряг на река Тибър. В началото на 1-ви век Агрипина Стара подсушава блатата и изгражда на хълма градини. По-късно, нейният син император Калигула започва строежа на арена на същото това място. Обелискът, разположен в центъра на площад “Свети Петър” е донесен от Калигула от Египет. Арената бива завършена от император Нерон и носи неговото име, ставайки известна като “Цирк на Нерон”. Циркът на Нерон, който е бил приблизително разположен по южната част на базиликата е известен като едно от местата, на които в средата на 60-те години на 1-ви век, император Нерон се е наслаждавал на измъчването на множество християни. Традицията говори, че сред измъчваните там е бил и самият свети Петър. Той е бил убит и погребан в общ гроб край арената. През 326 година, във времето на император Константин I, на мястото на този предполагаем гроб на свети Петър е изградена църква в негова чест, Константиновата Базилика. По това време християнството вече е прието като официална религия в Римската империя, а Свети Петър е считан за основателят на Римската църква. В края на 5-и век папа Симах строи до Константиновата Базилика нов дворец⁹.

Вторият етап от историята на Светия престол е известен като периода на Папската държава и обхваща периода от 756 г. до 1870 г. Начело на държавата е бил папата, главата и на Римокатолическата църква. Франксият крал Пипин III поставя началото на Папската държава, подарявайки на папа Стефан III територията на бившия Равенски екзархат, който бил административна единица на Византия. През 1870 територията на Папската държава е присъединена към Кралство Италия.¹⁰ откроява се фактът, че още тогава Светият Престол е бил обособен като субект на международното публично право, но с една важна особенност. Територията му, както принципът, по който тя е била обособена не се осланя на група хора, които трябва да бъдат обединени в една държава, а се обособява на базата на религиозен принцип.

През 1970 г. италиански бунтовници разрушават Кралството на двете Сицилии, завоюват територии от Австрийската империя и окупират 1100-годишната Папска държава. За известен период от време Светия Престол губи своята международна правосубектност. Така е създадено Италианското кралство, което от 1870 до 1929 г.

⁹ <http://bg.wikipedia.org/wiki/Ватикан>

¹⁰ http://bg.wikipedia.org/wiki/Папска_държава

папите не признават. Поради тази причина, те са принудени да останат изолирани в тази част на Рим, наричана Ватикана. От там те призовават всички католици да противодействат на политическия живот в така създаденото Италианско Кралство. Въпреки, че папата разглежда себе си като пленник в Рим, Италианското кралство едностранно гарантира някои права на неговата власт, които биват закрепени в закон на 13.05.1871 г. Според този закон, папата има свобода в международните си отношения, има право да установява дипломатически отношения, има свобода на публикации в територията на цялото кралство, запазва неприкосновеността на архивите и документите, и др. Всъщност през този период от историята, международноправния субект не е Светия престол, а самия папа. През 1929 г. с подписаните в Латеранския дворец Латерански споразумения между Италия и Ватикана, официално е създадена държавата Ватикана¹¹.

Латеранските споразумения се състоят от три договора. Първият е конкордат: “споразумение за католическото вероизповедание в Италия”. Вторият е финансов договор. Третият, така наречен Латерански договор урежда международното положение на Светия престол. Латеранските споразумения стават част от Италианската конституция от 1947 г. В конституцията е споменато, че отношенията между Италианската държава и католическата църква се определят от тези, станали така важни споразумения, но изменения в Латеранските договори не изискват изменения в конституцията¹².

Може да се каже, че до известна степен Светият престол излиза извън рамките на международното право. Влиянието и политическото значение на Ватикана обслужват по-важни цели отколкото предполага правното им отражение, а именно духовните цели. Голяма част от правата, привилегиите и имунитетите, с които се ползва Светият престол гарантират неговата дейност като основна духовна институция на католицизма¹³. Тази привилигираност на Светия престол може лесно да се види и в първите няколко члена от текста на Латеранските споразумения:

“1. ПОМИРЕНИЕ Договор¹⁴

В името на Пресвета Троица.

¹¹ http://www.bg-pravo.com/2009/12/16_08.html

¹² http://www.bg-pravo.com/2009/12/16_08.html

¹³ http://www.bg-pravo.com/2009/12/16_08.html

¹⁴ <http://www.aloha.net/~mikesch/treaty.htm>

Светият престол и Италия признават необходимостта от премахване на всяка причина за раздор между тях и постигат окончателно уреждане на взаимните им отношения, което трябва да съответства на правосъдието и достойнството на двете високодоговарящите се страни, и осигуряват на Светия престол състояние *de facto* и *de jure*, което ще гарантира абсолютна независимост при изпълнението на своята мисия, позволява се на Светия престол да се смята за окончателно и безвъзвратно постоянен, както е възникнал през 1870 г.

Задължително е, с цел осигуряване на пълна и видима независимост на Светия престол, по същия начин да се гарантира неговият безспорен суверенитет в международните въпроси, бе сметнено за необходимо да се признаят на Ватикана изцяло нейната собственост, изключителна и абсолютна власт и суверенна юрисдикцията.

Негово светейшество папа Пий Върховния XI и Негово Величество Виктор Емануил III, крал на Италия, се споразумяват да се сключи договор, като за тази цел са назначени двама представители, от името на Негово Светейшество, държавният секретар, а именно кардинал Пиетро Господ Gasparri, и от името на Негово Величество, Негово превъзходителство Сав. Бенито Мусолини, министър-председател и ръководител на правителството, които, след като си размениха съответните пълномощия, за които се установи, че са в надлежната и необходима форма, се договориха за следните членове:

Член 1

Италия признава и потвърждава принципа, установен в първия член на италианската конституция от 4-ти март, 1848 година, според който на Католическата апостолическа римска религия е единствената държавна религия.

Член 2,

Италия признава суверенитета на Светия престол в международните въпроси, присъщ атрибут в съответствие със своите традиции и изискванията на мисията си в света.

Член 3

Италия признава изцяло негова собственост, без господство, и суверенна власт и юрисдикцията на Светия престол, съществуващи към момента, заедно с всичките му принадлежности и дарения.

Границите на посочения град са изложени в картата, наречена Приложение I на

настоящия договор, към който тя е неразделна част.

Освен това е постигнато съгласие, че въпреки че са част от Ватикана, площад "Св. Петър", продължава да бъде нормално отворен за обществеността и подлежи на надзор от страна на италианските власти, от страна на полицията, чиито правомощия, престават да работят в подножието на стълбите, водещи до базиликата, въпреки че те ще продължат да се ползват за публично поклонение. Споменатите органи, следователно, трябва да се въздържат от монтирането на стъпала и да проникват в посочената базилика, освен ако това не се изисква от съответните власти.

В случай, че Светият престол счита за необходимо, за целите на специални церемонии, временна забрана за свободен достъп на обществеността до площад "Св. Петър", италианските органи (освен ако специално поискат да се направи по друг начин) се оттеглят отвъд външните линии на Колонада Бернини.

Член 4

Суверенитетът и изключителната юрисдикция над Ватикана, който Италия признава като принадлежащ на Светия престол, забранява всякаква интервенция на нейна територия от страна на италианското правителство, или от орган, различен от този, признат от Светия престол.

Член 5

За целите на изпълнението на разпоредбите на предходния член, преди настоящия договор влезе в сила, правителството на Италия трябва да се погрижи за това, територията на Ватикана да се освободи от всякакви такси.

Освен това е постигнато съгласие, че по отношение на сградите на съществуващите сгради, които принадлежат на религиозни институции или органи, Светия престол урежда отношенията си с него директно и италианското правителство няма участие в тези договорености.”

Както вече беше споменато по-горе, освен Светият престол съществуват и други особени субекти на международното публично право, като свободните градове, чиято “правосубектност е по силата на договорите, въз основа на които са създадени”. Типичен пример онагледяващ това е случая с полския град Краков, който съществува като свободен град от 1815 г до 1846 г.

Борбата на европейските народи срещу Наполеон водят до разрушаването на създадената от него огромна Френска Империя. Главните участници в коалицията срещу Франция: Русия, Австрия и Прусия, довеждат войната с Наполеон Бонапарт до край и победа за тях, подписвайки на 1ви март 1814 г. договор за мир. След края на войната е решено да се свика международен конгрес във Виена, чиито официални заседания започват на 1-ви октомври 1814 г. и приключват на 9ти юни 1815 г. Основната идея на конгреса е, че вследствие на наполеоновите войни и експанзията на Френската империя почти в цяла Европа, е необходимо да се извърши така наречено “възстановяване” на Европа. Основна последици от този конгрес са преразпределение на територии и политическо влияние между страните победилки. В резултат именно на Виенския конгрес, град Краков “с прилежащата му област е обявен за вечни времена за независим и напълно свободен град под покровителството на Русия, Австрия и Прусия”. Това положение се запазва едва за 30 години. Запазването на полския език на официален в автономната област, уважението към полската култура и правата на местното полско население са основните причини за недългото съществуване на свободен град Краков. Той отново става част от пределите на Полската държава през 1846 г. и това положение се запазва и до днес¹⁵. Краков се явява типичен пример за някои от причините, поради които понастоящем няма обособени свободни градове. Този особен субект на международно публично право е непригоден да съществува пълноценно в условията на съвременните икономика, общество и международни отношения.

Друг подобен случай е този със Свободен град Гданск (тогава Данциг), който е полуавтономен град и пристанище на Балтийско море, създаден през 1920 като резултат от клаузи от част III, раздел XI, на Версайския мирен договор от 1919г. Градът е откъснат от Германия и обявен за свободен против волята на местното население. Свободния град Гданск включва самия град Гданск и над 200 градове и по-малки населени места от околността. Решено е, че за новосъздадения град ще се грижи Полската държава. Така въпреки че е автономен, Гданск не е напълно независим. Той е “под защитата на ООН и е поставен в обвързващ митнически съюз с Полша”. Полската държава притежава и други особени права за ползването на града¹⁶. Примери за тези специални права са: ползването на пристанището и контрол на корабоплаването по

¹⁵ post.dir.bg/_files/13853.doc

¹⁶ http://bg.wikipedia.org/wiki/Свободен_град_Гданск

река Висла, контрол на ж.п. линиите. Основно право на Полската държава е да представлява Гданск в международните отношения. В същото време градът има право да създаде собствена конституция, но тя трябва да бъде предварително одобрена от ОН. Също така Обществото на народите трябва да назначи Върховен комисар, в чийто прамочия влизат контрол на администрацията, представяне на ОН и взимане на решения и отношение при евентуално възникнали спорове между Германия и Полша¹⁷. Правният текст на часта от Версайския договор, описваща тези отношения е следният:
“Свободен град на Данциг.

Член 100.

Германия се отказва от град Данцинг в полза на съюзническите сили и им предоставя свързаните с него всички права и право на собственост върху територията на града, състояща се в следните граници:

от Балтийско море на юг до точката, където основните канали на корабоплаването по Ногат и Висла се срещат:

оттам основните канали на корабоплаването на Висла надолу по веригата до точка за 6-1/2 км северно от моста на Дирхшау;

след това на северозапад до точка 5-1/2 км югоизточно от църквата на Гутланд:

линия преминаваща, между Мюлбанц на юг и Рамбелч на север;

..... (Карта №3)

Член 101.

Комисия в състав от трима членове, назначени от съюзническите и асоциираните сили, включително и Върховният комисар като председател, един член, назначен от Германия и един член, назначен от Полша, реши, че в рамките на петнадесет дни от влизането в сила на настоящия договор за целите на определяне на границите, територията ще бъде маркирана, както е описано по-горе, като се вземат предвид, доколкото е възможно, съществуващите общински граници.

Член 102.

Съюзническите и асоциирани сили се ангажират да предоставят на град Данциг, заедно с останалата част от територията, описана в член 100, статут на

¹⁷ http://www.bg-pravo.com/2009/12/16_08.html

свободен град. Той ще бъде поставен под защитата на Обществото на народите.

Член 103.

А конституция на свободен град Данциг се изготвя от надлежно упълномощени представители на свободния град в съгласие с Върховния комисар, назначен от Обществото на народите. Тази конституция се поставя под гаранцията на Обществото на народите.

Върховният комисар ще бъде натоварена със задължението за справяне на първо място с всички разлики между Полша и Свободен град Данциг по отношение на настоящия договор или мерки или споразумения по отношение на него.

Върховният комисар трябва да живее в Данциг.

Член 104.

Главните съюзнически и асоциирани сили се задължават да преговарят за договор между полското правителство и Свободния град Данциг, който да влиза в сила по същото време когато се създава Свободния град, със следните изисквания:

1. Да се осъществи включването на свободен град Данциг в рамките на полските граници и митници, и да се създаде свободна зона в пристанището;

2. Да се гарантира на Полша без никакви ограничения свободното използване и обслужване на всички пътища, докове, басейни, кейове и други произведения на територията на свободен град, необходими за осъществяването от страна на Полша внос и износ;

3. Да се гарантира на Полша контрол и управление на Висла и на цялата железопътна система в рамките на свободния град, освен в случаите, когато улиците и други железопътни линии, служат основно за нуждите на свободен град, както и за пощенски, телеграфни и телефонни комуникация между Полша и пристанището Данциг;

4. Да се гарантира на Полша правото на развитие и усъвършенстване на пътища, докове, басейни, кейове, железопътни линии и други произведения и средствата за комуникация, посочени в настоящия член, както и за даване под наем или покупка чрез подходящи процеси, земя и друга собственост, които могат да бъдат необходими за тези цели,

5. Да се осигури защита срещу всяка форма на дискриминация в рамките на свободен град Данциг в ущърб на гражданите на Полша и други лица от полски произход или реч;

6. Да се осигури, че полското правителство се задължава да извършва външните отношения на Свободен град Данциг, както и дипломатическа защита на гражданите на този град, когато са в чужбина.

Член 105.

При влизане в сила на настоящия договор германски граждани с обичайно местопребиваване на територията, описана в член 100, ще загубят по този начин германските си гражданства, за да станат граждани на свободния град Данциг.

Член 106.

В срок от две години от влизането в сила на настоящия договор, немски граждани над 18-годишна възраст с обичайно местопребиваване на територията, описана в член 100, ще имат правото на избор за германско гражданство.

Всички лица, които упражняват правото на избор, посочено по-горе, трябва по време на последващия дванадесет месеца да преместят мястото си на пребиваване в Германия.

Тези лица ще имат право да запазят недвижими имоти, притежавани от тях на територията на Свободен град Данциг. Те могат да носят със себе си движимо имущество от всякакъв вид. Никакви вносни или износни мита се налагат върху тях в тази връзка.

Член 107.

Всички имоти, намиращи се на територията на "Свободен град Данциг, принадлежащи на Германската империя или на германската държава се предават на съюзническите и асоциирани сили за трансфер към Споразумението за свободен град Данциг или на полската държава.

Член 108.

Делът и характера на финансовите задължения на Германия и на Прусия, които се поемат от град Данциг, се определят в съответствие с член 254 от част IX (Финансови клаузи) от настоящия договор.

Всички други въпроси, които могат да възникнат от цесията на територията, посочена в член 100, се уреждат с допълнително споразумение¹⁸.”

При започването на Полската кампания в навечерието на Втората световна война през 1939г с нападението над Полша, правителството на Гданск се отказва от статута си на Свободен Град и се обявява за част от Германия. Това не бива признато тъй като не е одобрено от Полша и ООН. Следват множество проблеми и гонения на антисемитска основа, но градът остава под управлението на Третия райх до 1945 г. когато е завладян от Червената Армия. В резултат германските граждани за избити или изгонени и градът е заселен с полско население и става част от Полша. Тогава всъщност и добива съвременното си полско име Гданск, бидейки прекръстен от Данциг¹⁹.

Още един пореден пример за свободен град, просъществувал дори и за по-кратко време от гореизброените два е случаят с град Триест. Триест е основан от илирите, става част от Римската Империя, а по-късно и от Византийската. През 1382 г. след спор с Венеция е даден на Херцогство Австрия²⁰. По-късно по силата на Сен-Жерменския мирен договор е предаден на Италия от Австро-Унгария. След края на втората свободна война през 1945 г. е зает от англо-американските части. Две години по-късно е обявен за свободен град, като е поставен под прякото наблюдение на ООН и Съвета за сигурност. Градът се управлявал от губернатор, посочен от ООН. През 1954г градът Триест се отказва от статута си на свободен град и отново преминава в територията на Италия, като резултат от договор между Италия и Югославия²¹.

¹⁸ <http://avalon.law.yale.edu/imt/partiii.asp>

¹⁹ http://bg.wikipedia.org/wiki/Свободен_град_Гданск

²⁰ <http://www.bohemia.bg/obekt.php?o=667>

²¹ http://www.bg-pravo.com/2009/12/16_08.html